

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poștal 014606, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0063-0

Tehnoredactor: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Cornelia Golna

EROI PĂTAȚI

Roman

Traducere din limba engleză
de Mircea Bucurescu

E I K O N

București, 2019

Preambul

În provincia otomană Macedonia anul 1903 marchează începutul unei perioade de mari tulburări. Bulgarii, sârbii, albanezii, aromânii și grecii formează între ei diferite alianțe, sperând că se vor afla printre câștigători atunci când turcii vor fi siliți să-și abandoneze posesiunile europene. În vară izbucnește revolta numită mai târziu Ilinden, după ziua când s-a declanșat: 20 iulie, Sfântul Ilie. Conducătorii ei – cu precădere slavi – declară Macedonia federație independentă. În timp ce Înalta Poartă face toate eforturile să înăbușe insurecția și să-și mențină controlul asupra provinciei, doi alți pretendenți o sfidează și se amenință reciproc: principatul Bulgariei și regatul Greciei. Fiecare tinde să smulgă provincia din imperiu și s-o revendice pentru sine.

Aromânii, vestigii ale unei vechi populații romanizate, sunt măcinați de propriile dispute.

Cu mult înainte ca Peninsula Balcanică să fie împărțită în națiuni prin granițe, aromânii populaseră regiunile muntoase, așezați în sate și orașe, agonisindu-și traiul din păstorit, cărăușie și negoț. Deși înrudiți lingvistic, aromânii au trăit separați de români timp de secole, între ei interpunându-se neamurile slave statornicite la un moment dat la sud de Dunăre. În schimb au fost în permanent contact cu grecii, vecinii lor de la sud, și cu cultura acestora.

Odată redescoperiți de frații lor de la nord, aromânii au lăsat în multe din așezările lor drum deschis școlilor românești. Acestea au intrat în rivalitate cu școlile grecești împământenite, generând animozități și disensiuni înverșunate în rândul locuitorilor. Tradiționaliștii, care își dădeau copiii la școlile grecești, considerau școala românească un corp străin. Cei care aveau convingerea că în

Re: români își regăsiseră frații de mult pierduți, își trimiteau copiii la școlile românești. Facțiunile pro-română și pro-greacă au devenit tot mai învrăjbite, obligând toată populația să-și declare adevăratele intenții.

Prolog

Mușata trona mândră în vârful muntelui, și nu își desmințea numele – “frumoasa”, în aromână, graiul localnicilor. Casele din piatră se rășchirau ca un evantai pe costișă, și din depărtare semăna cu un teatru antic sclipind în soarele amiezii. Străzile îi erau pietruite și se putea lăuda cu cișmele în fiecare cartier. Mulți dintre locuitorii ei erau negustori de succes, care călătoriseră până hăt departe în toate zările în căutare de avuție: în Egipt și Austro-Ungaria, în Țările Române, Constantinopol și Grecia. Făcuseră avere din negoț cu bumbac și tutun, cu vin și brânză, ca argintari și croitori, ca latifundiari pe șesurile din vale. Și cu bănetul au clădit case impozante, una mai falnică decât cealaltă.

Însă niciunul nu atinsese măreția lui Nicu efendi. Nicolae Dima efendi, ilustrul străbun, a cărui memorie era slăvită de toți – “Domnul să-i odihnească sufletul!”, murmurau oamenii cu evlavie ori de câte ori îi era pomenit numele – care îi asigurase pacea și prosperitatea prin legăturile și banii lui. Un pact cu diavolul, spuneau unii. Dar până la urmă scopul scuză mijloacele.

Anul 1878 fusese unul crucial în Balcani. Țările Române, de peste Dunăre, își câștigaseră libertatea de sub stăpânirea turcească, iar legământul de credință al Bulgariei față de sultan devenise mai mult o vorbă goală.

Însă în țara lui revoluția eșuase; Macedonia a rămas în mâinile otomane, iar munții s-au împânzit de oșteni care, pentru a-și alina amarul înfrângerii, se apucaseră de tâlhărie. Nicolae efendi avusese propriile daraveri cu cleft-ul Karaghiaur, om care s-a dovedit lipsit de principii. Fost războinic ce nu pregetase să-și riște viața bătându-se cu turcii, se întorcea acum împotriva celor de același neam, contra lui Nicu efendi însuși, fostul lui jupân și comandant. Mai exact, ridica pretenții să-i rămână lefegiu, împreună cu toată banda. Cauza era pierdută, lupta încheiată.

Dar el și oamenii lui tot trebuiau să mănânce. Contra unei simbrii frumoșele, acesta promitea să lase satul în pace. Nicu efendi i-a răs în nas și l-a trimis la plimbare. Că doar nu ajunsese el omul pricopsit care era, stâlpul comunității sale, lăsându-se șantajat și dând de azvârlita cu banii!

Însă de Karaghiaur nu te puteai descotorosi cu una, cu două. Încă își mai avea oamenii, iar aceștia încă își mai aveau puștile. Și într-o zi au apărut, șaptesprezece haidamaci. L-au călcat pe Nicu, au luat tot ce se putea căra și era din aur, argint, chiar și bronz, și o casetă ticsită cu monede de cinci mii de lire. Și ca să-l învețe minte i-au răpit pe Stavros, fiul lui Nicu, și pe nepotul acestuia Ariston, amândoi băieți de cincisprezece ani, ținându-i ostatici pentru răscumpărare.

Nicu efendi era un om pragmatic. Scobind în averea pe care o făcuse ca negustor de bumbac în Egipt, a plătit răscumpărarea. Și-a eliberat fiul și nepotul și, pentru o vreme, și-a mutat familia la Monastir, capitala vilaietului. Când a revenit, a început construcția unei cazărmi pe povârnișul care străjuia satul – încheiase o înțelegere cu autoritățile turce potrivit căreia avea să plătească lucrarea din propriul buzunar, să achite și soldele ostașilor; și nu numai aici, ci va clădi cazărmi și va tocmi soldați pe tot întinsul ținutului, pentru a-i asigura securitatea.

Karaghiaur și oamenii lui au dispărut în codrii din inima munților și și-au mutat operațiunile pe alte meleaguri. Din timp în timp ecouri ale isprăvilor săvârșite de aceștia ajungeau la urechile mușatanilor – descinderi îndrăznețe și răpiri, acum înspre sud, dincolo de hotare, chiar până la Atena, în inima regatului Greciei. Nicolae Efendi Dima a devenit general onorific în armata imperială și a primit o sabie de aur, dar personal din partea sultanului însuși.

Și Mușata a prosperat. Timp de mulți ani s-a bucurat de pace, iar locuitorii ei au trăit cu iluzia că erau în siguranță, orice s-ar fi întâmplat în țara lor nefericită – fiindcă pentru mulți Macedonia era într-adevăr o țară nefericită, și o țară nelegiuită, unde puternicii îi oropseau pe cei slabi, și bogații pe nevoiași.

Capitolul 1

Bunica îi dăduse lui Teodor instrucțiuni stricte să stea cu străbunicul său, care avea o sută de ani. Era ora ca bătrânul să ia o gură de aer, dat fiind că terminaseră masa. Ceilalți (în afară de Filip, fratele mai mic al lui Teodor, care cine știe pe unde o ștersese ca să se joace cu prietenii lui), își făceau siesta de după-amiază. Însă de bătrânul Agaton nu se lipea somnul, și una dintre puținele plăceri care-i mai rămăseseră era să stea afară, sub cerul liber, într-o zi călduroasă. Vremea era blândă, abia dacă se simțea o adiere, drept care bunica – Maia – hotărâse să îl instaleze sub păr, în capătul cel mai de sud al curții. Bătrânul Agaton și copacul erau de o vârstă, așa zicea bunica. Ultimul lui prieten, într-un fel. Toți prietenii lui din stirpea omească erau plecați în lumea celor dreți.

Ședea în scaunul lui special, din lemn masiv de esență tare, cu brațe, pe care mama și bunica lui Teodor îl târâseră din casă. Era un scaun zdravăn, spunea Maia. Un reazem de nădejde. Au pus o pernă pe șezut și una la spătar – băiatului întotdeauna i se părea că parcă îl propteau în capul oaselor. Acum ședea acolo, nemișcat, cu mâinile osoase înțeleștate pe cotiere. Genunchii îi erau acoperiți cu un pled roșu.

Teodor ședea pe un ciot de trunchi la picioarele străbunicului. Cinstit vorbind, tare i-ar fi surâs și lui să-și ia tălpășița ca să se joace cu prietenii sau să zburde cu câinele. Animalul lenevea alături de el, imediat dincolo de umbra pe care o arunca arborele, în dogoarea soarelui. Ochii îi erau închiși, însă Teodor nu credea că doarme. I se spunea Lupu, deoarece arăta leit. După părerea tatălui nu ar fi fost deloc exclus chiar să fie – cel puțin pe jumătate. Mama lui fusese sălbăticoasă; odată când a intrat în călduri, a evadat din curte și a dispărut trei zile. Când s-a întors s-a pus din nou pe treabă, adică

păzea casa sau îl însoțea pe tata când acesta pleca la vânătoare. Și a așteptat să-i vină sorocul. Fătase trei pui, dintre care doi au fost dați prin vecini. Îl păstraseră doar pe Lupu. Era un dulău cu înfățișare cruntă – tuciuriu și lățos ca maică-sa, cu ochi ageri și bănuitori și un bot prelung, făcut să adulmece prada.

Băiatul culese o crenguță și o ținu suspendată deasupra urechii lui Lupu. Urechea cânelui zvâcni, dar ochii rămaseră închiși. Îi atinse nasul. Nervos, Lupu șterse o labă vreascului ca și cum ar fi izgonit o muscă. Zgândărindu-l în continuare, Teodor îi atinse încă o dată urechea. Cu un mârâit de protest, Lupu se ridică și își mută locul pentru a ieși din raza de acțiune a agresorului, după care se întinse din nou la soare.

Teodor se uită la străbunic, care ședea încremenit pe tronul său. Scaunul era îndreptat înspre vale și munții de dincolo. Ochii bătrânului aveau o privire pierdută în depărtare, și băiatul își imaginează că și mintea îi rătăcea departe, cufundată în ceața unor vechi amintiri. Era aproape orb, astfel încât nu putea propriu-zis să vadă ce se afla în fața lui, și practic surd. Însă era în viață și putea să-și aducă aminte întâmplări din vechime, de pe timpul lui Ali Pașa – asta în cazul în care memoria încă îi mai pâlăia cât de cât. Rareori glăsuia – de fapt era mai mult o balmăjeală mormăită – și când se întâmpla era numai cu Maia sau cu tatăl lui Teodor. Nu mai vorbea nici măcar cu unchiul Naum. Teodor își amintea când era un prichindel de patru sau cinci ani. Pe atunci bătrânul mai scotea câte o vorbă – dar la vremea aceea încă mai vedea și auzea, cel puțin mai mult decât acum. Tatăl lui Teodor își amintea când era el un băiețandru, și bunicul lui îl lua la vânătoare, sau să pună capcane, sau pur și simplu să învețe drumurile pădurii. Pe vremea aceea bătrânul vorbea, depăna povești. Bătrânul Agaton și Tânărul Agaton. Dar acum, ce putea să aibă a-i spune un bătrân de o sută de ani unui băiat de treisprezece? Era ferecat în sine, rememorându-și viața și oamenii ce făceau parte din aceasta – în primul rând fiul

său, bunicul și tizul lui Teodor, care se prăpădiseră la numai douăzeci și patru de ani: lumina ochilor lui. Se spunea că fusese cea mai mare tragedie a bătrânului Agaton. Nevastă-sa, Dimitra, adusese pe lume mulți copii, însă doar unul supraviețuise – Teodor. “O mândrețe de bărbat”, ziceau oamenii mai în vârstă care și-l aminteau; un fecior mai chipeș nici că se putea naște în familia Galan. Murise răpus de friguri, înainte ca viața să-i fi început cu adevărat. Băiatului i se părea o ciudățenie fără seamăn: cum adică un bunic care să rămână veșnic de douăzeci și patru de ani? Propriul lui tată avea deja treizeci și patru. În casă nu exista niciun portret al „bătrânului Teodor”, astfel că puștiul nu putea să știe cum arăta acesta, însă și-l închipuia semănând cu tatăl lui: înalt, zvelt, impunător, cu păr negru des, ghimpos și mustață la fel, îngrijit ceruită și răsucită. Lumea întorcea capul după el când trecea și Teodor se simțea mândru că este fiul unui astfel de om.

Bătrânul Agaton ședea în scaunul lui. Băiatul se întreba dacă acesta chiar știa că el se află acolo, dacă măcar știa cine este. “E prea bătrân ca să-i mai pese de copii”, spunea Maia. “A trăit cât două vieți – se simte ca un străin pe lumea asta.”

Teodor se cam plictisise. Să fi fost după el, tare și-ar fi dorit să bată coclaurile împreună cu Gheorghe și Lupu ca să vadă dacă nu s-a prins ceva în capcane; sau să pornească în vale pentru a-i ieși în întâmpinare tatălui său, care astăzi se întorcea de la Orel. Se uită la bătrân, la expresia înțepenită a acestuia; și atunci văzu tristețea ce-i adumbrea chipul, rătăcind precum o stafie peste colțurile încrețite ale ochilor, sau poate colțurile căzute ale gurii. Deodată surprinse o vagă tresărire pe fața aceea ca de granit ce părea să nu se miște niciodată. Schimbarea era infimă, dar a zărit-o. Simți că îi vine să-și așeze mâna pe a bătrânului, dar nu îndrăzni; n-ar fi făcut decât să-l sperie.

Teodor își închise ochii și își astupă urechile cu palmele, ca să simtă pe pielea lui cum era să fii surd și orb, dar n-a avut răbdare să rămână așa mai mult de un minut. Și totuși credea că știe. Era ca atunci când

hoinărea de unul singur, și gândurile începeau să plece haihui, și uita de lumea prin care trecea. Nici măcar nu o vedea. Adică nu era orb la ea, desigur – nu se poticnea în bolovani sau tufișuri. Însă era retras în mintea lui, în imaginația lui – își amintea lucruri întâmplare, sau își imagina ce avea să se întâmple. Când tatăl său se va fi întors de la Orel, de pildă. Ce va aduce de acolo, cum el, Teodor, îi va arăta capcanele pe care le pusese împreună cu Gheorghii, cum vor găsi înăuntru o potârniche sau poate un iepure, cum Agaton îl va învăța să folosească o pușcă... Poate că bătrânul Agaton își amintea călătoriile și aventurile lui, când a fost odată la Iannina împreună cu tatăl *lui* și l-au văzut pe Ali Pașa, sau cum a trecut Dunărea și s-a întors cu o minune de herghelie, cei mai frumoși cai care au pus vreodată copita în Mușata.

Ridicându-se de pe butuc, se așeză pe pământ cu spinarea sprijinită de copac. Scoase din buzunar un pumn de bile și se apucă să le rânduiască în fața lui. Avea câteva noi, pe care le câștigase la joc. Le culese, una câte una, și le admiră irizațiile colorate.

Un sunet îi sustrase atenția – era aspru și hârșăit. La început nici nu a fost în stare să deslușească ce anume putea fi. Treptat începu să distingă cuvinte:

— Marcu, iată, viteazul Marcu...

Vocea crescă, deveni mai guturală, ca o huruială ce răzbătea dintr-un cotlon adânc

— Iată, viteazul Marcu, semeț sabia-și ridică...

Lupu ciuli o ureche. În clipa următoare era în picioare, cu trupul încordat, vigilent.

— Semeț viteazul Marcu sabia-și ridică...

Teodor se sculă și el. Văzu figura schimonosită a străbunicului, fălcile care-i tremurau în efortul chinuitor de a da formă cuvintelor.

— Năprasnic se abate asupra oștirii cu vizir în frunte! Și ienicerii fug – ca niște vrăbii de șoim îngrozite...

Lupu se porni pe lătrat; dincolo de zid alți câini îl îngânară. Se

năpusti în zid, într-o furibundă strădanie de a sări peste el. Surd la toate acestea, bătrânul Agaton, în ritmul lui lent, inegal, turui mai departe: „Iată, vine viteazul Marcu, sărind din stei în stei și praful stârnind în față, și-n spate-o ploaie de pietre, și din copitele de argint ale-armăsarului aprig scapără scânteii; nările-i varsă foc și pară, roșie salbă de spumă la gură!”

Teodor cunoștea legendele – toată lumea le știa. Sus, pe coasta dealului din spatele lor era stânca, un bloc de marnă aproape rectangular de lungimea unui corp omenesc – stânca lui Marcu Crale – stânca regelui, unde calul acestuia a lovit cu copita, lăsând o urmă pe când stăpânul său se repezea să dea piept cu turcii pentru a-și ocroti supușii creștini. După o ploaie, băieții urcau acolo ca să bea apă din scobitura aceea în formă de copită, în speranța că astfel ființa lor se va îmbiba de eroismul lui Marcu.

Clopotele bisericii răsuna. Lătratul întărit al câinilor se întetise peste măsură. Teodor se întoarse pentru a arunca o privire – din curte se vedea stânca lui Marcu – și în tot timpul acesta bătrânul Agaton recita în neștire, cu o voce care se ridica, apoi se surpa din nou într-un murmur sâșăit. Deși nu îl mai putea auzi, Teodor știa cuvintele: „Dar niciunul nu scapă de-al lui Marcu aprig tăiș, necruțător e viteazul! Oștirea păgână-i secerată până la unul, leșuri pentru lacomii vultani sunt acum dușmanii!”

Mai sus de Mușata, povârnișul se înnegrișe. Sute de oameni înarmați cu puști dădeau năvală spre cazarma turcească. Zgomotul focurilor de armă deveni atât de răsunător, încât pentru o bucată de timp înecă larma câinilor. Apoi din cazarmă se revărsară în fugă soldați, buimăciți și neînarmați. Unii porniră în goană către sat, alții spre pădure.

Teodor auzi strigăte dincolo de zid:

— Bulgarii!

Ușa casei se deschise și Maia ieși val-vârtej, urmată de Sofia și Mara – mama și mătușa lui Teodor. Se apropiară în grabă de cei doi.

— Gata, Lupu! Gura! se răsti Maia poruncitor.

Auzindu-i vocea, câinele se opri din lătratul înverșunat și se întoarse ascultător, dând nervos din coadă.

Aproape la fel de înfierbântat cum fusese până atunci dulăul, Teodor strigă.

— Bulgarii au pus mâna pe sat!

Arătă spre creasta muntelui:

— Tot așa cum au pus mâna pe Klisura și Krușevo! Au ocupat cazarma – soldații au fugit!

Întorcându-și capetele, femeile îi văzură pe noii veniți ieșind din baraca abandonată, ticsită cu arme și muniții.

— Trebuie să-l băgăm în casă, zise Maia. Dumnezeu știe ce o să iasă din toată treaba asta! Apucă-l din stânga, Sofia!

Apoi îi întinse Marei pătura care acoperise picioarele patriarhului.

— Adu scaunul. Teodor o să te ajute.

Se lăsă în genunchi în fața bătrânului Agaton, care zăcea inert. Vorbindu-i tare, îl mângâie pe obraji.

— Hai, tată. E timpul să mergi înăuntru ca să te odihnești.

Băiatul îi aruncă o privire mamei. Se vedea că e neliniștită, îngrijorată pentru tatăl lui, care pesemne tocmai se apropia de sat.

Încet, bătrânul Agaton își recăpătă cunoștința. Maia se ridică și îi descleștă anevoie mâinile de pe cotiere. Cele două îl ridicară cu grijă de pe scaun și îl conduseră spre casă cât mai repede cu putință, atât cât îngăduia mersul lui târșăit.

De îndată ce toți ceilalți intrară în casă, Mara se întoarse spre Teodor.

— Unchiul tău Naum a plecat la cafenea chiar înainte de a se stârni tot iureșul ăsta.

Băiatul se holbă de mirare.

— Hm... mda... a ieșit prin spate, adăugă Mara oftând, ca să nu o tulbure pe bunică-ta... Dar îmi fac griji pentru el.

Scoase câțiva bănuți din buzunarul șorțului.

— Du-te să-l găsești, și ăștia sunt ai tăi! Am să-i spun bunicii tale că ai tulit-o pe furiș și n-am mai apucat să te opresc.

Îl fixă puțin pieziș și ochii i se îngustară:

— Sau te pomenești că ți-e frică?

Îmbufnat și fâstâcit că mătușă-sa îi punea la îndoială vitejia, Teodor își vârî gologanii în buzunar și o luă degrabă spre poartă. Rosti în șoaptă:

— Lupu!

Cu urechile ciulite țanțoș și dând de zor din coadă, câinele porni după el.

Agaton Galan ședea în voie pe calul său alb, Serasker, care urca pe cărarea de munte; mușchii de pe piept i se unduiau pe când copitele căutau terenul mai consistent. Palikar, catârul de povară încărcat cu desagi mari și grei, îi urma tras de căpăstru și se lupta din greu să țină pasul. Fiindcă era o zi de vară încinsă, Agaton nu avea surtucul pe el. Umbla doar într-o cămașă largă din pânză de casă, rășfrântă peste pantalonii cenușii. Fesul și-l ținea puțin căș. Un bărbat înalt, cu trup mlădios și bine legat, nu își arăta cei treizeci și patru de ani. Chiar și în postură destinsă, ușor îndoit de mijloc, ținuta lui avea o anume prestață – unii ar spune nobilă. Frunte boltită și bărbie voluntară, iar mustața potrivită cu grijă parcă avea darul să-i sublinieze tăietura frumoasă a nasului. Însă ochii erau aceia care de-a dreptul te fascinau. Căprui închis, adânci și limpezi, emanau un fel de neastâmpăr vigilent, dar totodată un calm înăscut. Numai aceia care îl cunoșteau bine ar fi putut să deslușească umbra care îi înnegura pe când privea în zare.

Cuprins

<i>Preambul</i>	7	<i>Capitolul 26</i>	329
<i>Prolog</i>	9	<i>Capitolul 27</i>	339
<i>Capitolul 1</i>	11	<i>Capitolul 28</i>	350
<i>Capitolul 2</i>	29	<i>Capitolul 29</i>	357
<i>Capitolul 3</i>	40	<i>Capitolul 30</i>	379
<i>Capitolul 4</i>	52	<i>Capitolul 31</i>	390
<i>Capitolul 5</i>	66	<i>Capitolul 32</i>	397
<i>Capitolul 6</i>	77	<i>Capitolul 33</i>	407
<i>Capitolul 7</i>	88	<i>Capitolul 34</i>	420
<i>Capitolul 8</i>	108	<i>Capitolul 35</i>	428
<i>Capitolul 9</i>	122	<i>Capitolul 36</i>	442
<i>Capitolul 10</i>	131	<i>Capitolul 37</i>	453
<i>Capitolul 11</i>	146	<i>Capitolul 38</i>	463
<i>Capitolul 12</i>	159	<i>Capitolul 39</i>	468
<i>Capitolul 13</i>	167	<i>Capitolul 40</i>	473
<i>Capitolul 14</i>	175	<i>Capitolul 41</i>	483
<i>Capitolul 15</i>	193	<i>Capitolul 42</i>	490
<i>Capitolul 16</i>	225	<i>Capitolul 43</i>	503
<i>Capitolul 17</i>	236	<i>Capitolul 44</i>	507
<i>Capitolul 18</i>	247	<i>Capitolul 45</i>	513
<i>Capitolul 19</i>	255	<i>Capitolul 46</i>	519
<i>Capitolul 20</i>	263	<i>Capitolul 47</i>	521
<i>Capitolul 21</i>	278	<i>Capitolul 48</i>	530
<i>Capitolul 22</i>	288	<i>Capitolul 49</i>	540
<i>Capitolul 23</i>	302	<i>Capitolul 50</i>	551
<i>Capitolul 24</i>	312	<i>Capitolul 51</i>	560
<i>Capitolul 25</i>	322		